

narodnog stvaralaštva. Estetska misao staroga Rima, kaže se dalje, uzmiče po intenzivnosti i originalnosti svoga razvitka pred helenskom estetikom, ali su se i o narodnom stvaralaštvu iz tog vremena sačuvali neki fragmenti.

U drugom poglavlju, koje obrađuje period od srednjega vijeka do epohe prosvijećenosti, kaže se da vladajuća ideologija nije priznavala estetsku vrijednost narodnoj umjetnosti. Prvi dio autor je posvetio mislima Augustina, Ivana Damaskina, Tome Akvinskog, Maksima Greka i drugih crkvenih ideologa.

Istakavši u drugom dijelu ovoga poglavlja da za pravilnu ocjenu estetike XIV—XVI stoljeća u zemljama zapadne Evrope veliko značenje imaju filozofski radovi A. Gramscija, autor u ostalim dijelovima govori o vezama ili odnosu mnogih umjetnika i mislilaca iz toga vremena prema narodnom stvaralaštvu (Dantea, Lope de Vege, Campanelle, Bacona, E. Roterdamskog, T. Moora itd.). Za estetiku klasicizma kaže se da nije donijela ništa principijelno novo u sudovima o folkloru.

U trećem poglavlju, govoreći o odnosu estetike prosvjetitelja XVIII st. prema folkloru, kaže se da je epoha prosvijećenosti u evropskim zemljama, oslobađajući se postepeno od kanona normativne estetike klasicizma, dovela do progresivnog razvitka estetske misli. U daljnjem se tekstu govori o najkarakterističnijim predstavnicima evropskoga prosvjetiteljstva u čijim se teoretskim radovima osobito jako očitovao interes prema folkloru i čiji se pogledi na folklor odlikuju pozitivnim odnosom i stremljenjem da shvate njegovu estetsku suštinu. U estetici engleskih prosvjetitelja, kako kaže Gusev, bile su sadržane osnove za poseban teoretski pristup folkloru. Poslije opširnije i pojedinačne obradbe estetskih pogleda francuskih prosvjetitelja (Montesquieua, Diderota, Rousseaua i dr.) Gusev kaže da folklor nije samo služio pri razradi njihovih pozitivnih programa nego da je bio i osvjetljen kao posebna pojava u umjetnosti. Govoreći o odnosu njemačkih prosvjetitelja prema folkloru, Gusev kaže da su upravo njemački prosvjetitelji upozorili na folklor i nove evropske narode. Njima, u prvom redu Herderu, pripada čast osnivača evropske folkloristike u pravom smislu riječi. Živ interes pokazali su za folklor, između ostalih, osobito Goethe i Lessing o čijim se odnosima prema folkloru opširnije govori.

U Rusiji su ideje prosvjetiteljstva dostigle široku rasprostranjenost i originalni izraz, uvjetovan nacionalnim razvitkom ruskoga društva u drugoj polovini XVIII st., stoga kaže Gusev, da oni s pravom govore o ruskoj varijanti evropskog prosvjetiteljstva. Posebno se govori o odnosu prema folkloru Deržavina, Novikova, Krylova, Radiščeva i drugih. Autor zaključuje da se estetika prosvjetitelja može razmatrati kao prvi značajan korak u pravcu naučnoga teoretskog upoznavanja estetske prirode folkloru.

U četvrtom se poglavlju govori o njemačkoj idealističkoj estetici (posebno o Kantu, Schilleru, Schellingu, Schlegelu, Hegelu i dr.). Idealistička estetika u biti je prva, kaže autor, dala svoje teoretsko obrazloženje kolektivnosti narodne poezije.

O estetici ruskih revolucionarnih demokrata, posebno o djelima Bjelinskog, Černiševskoga, Hercena, Dobroljubova, Nekrasova, Saltykova-Ščedrina, govori se u petom poglavlju. Ističe se da su ruski revolucionarni demokrati zahvatili najviše društvenih problema narodnoga stvaranja, povezujući ih s problemima materijalističke estetike. Konceptije ruskih demokrata originalna su pojava u historiji svjetske estetike — zaključuje autor.

O marksističko-lenjinističkoj estetici o folkloru govori posljednje — šesto poglavlje. Historijski materijalizam omogućio je poznavanje socijalne suštine folkloru, odredio njegovo mjesto u razvitku ljudske kulture i unio u izučavanje narodnog stvaralaštva povijesni pristup. Posebno veliko značenje imalo je marksističko-lenjinističko učenje o narodu i narodnoj masi u historiji. Klasiци marksizma, Marx, Engels, Lenjin, te Lafargue, Plehanov, Lunačarski, Gorki i dr., ocjenjujući folklorna djela, znali su da otkriju životnu objektivnu osnovu sižea ili nekoga lika. Suvremena estetika teži da odredi svoje zadatke i u oblasti izučavanja duhovne kulture radnih ljudi, težeći da sazna estetsku bit i specifičnost folkloru.

Knjiga je namijenjena folkloristima, historičarima umjetnosti i specijalistima estetičarima, a također i širokom krugu čitalaca koje interesiraju problemi estetike i historije umjetnosti.

Ante Nazor

RUSSKIJ FOLKLOR VELIKOJ OTEČESTVENNOJ VOJNY. Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR. Institut ruskoj literatury (Puškinskij dom), Moskva—Leningrad 1964.

Ova interesantna i vrijedna monografija govori o životu, razvoju, ulozi, mjestu, sakupljanju, izučavanju i drugim pitanjima ruskog folkloru domovinskog rata i zaslužuje posebnu pažnju folklorista, kako po bogatstvu iznesenog materijala tako i po mnogim interesantnim, pa i novim (katkad i diskutabilnim) konstatacijama, ocjenama, mislima i zaključcima. U devet poglavlja od kojih je svako posvećeno obradbi neke folklorne vrste ili problema i dva dodatka (dokumenti i bibliografija) više istaknutih sovjetskih folklorista daje zajednički prvu cjelovitiju naučnu obradbu svih vrsta ruskoga folkloru, aktiviranog i novonastalog za vrijeme drugoga svjetskog rata. Odgovorni urednik monografije V. E. Gusev u uvodnoj je riječi iznio osnovne principe koji su došli do izražaja (više ili manje) u priložima svih autora.

Od građanskoga do domovinskog rata, kako se ističe u uvodu, kulturni nivo sovjetskog naroda snažno je porastao. Taj porast koji se osjetio posebno na području literature i muzike nije omeo razvitak narodnog stvaralaštva, ali je bitno utjecao na promjenu njegova sadržaja i forme. Za vrijeme domovinskog rata armija je postala žarište kulturnog života. U njoj su živjeli, borili se i stvarali, utječući jedni na druge, profesionalni pisci i nosioci folklorne tradicije, veterani iz građanskog rata i omladina, ljudi različitih profesija i narodnosti. Autori ove monografije imali su zadatak, kako kaže Gusev, da obrade »amatersko masovno književno-muzičko stvaralaštvo, koje je živjelo u godinama rata u različitim slojevima ruskog naroda zadovoljavajući njegove idejno-estetske potrebe«, izražavajući njegov pogled na svijet, moral, psihologiju i estetiku. Stoga »razmatrajući narodno stvaralaštvo domovinskog rata kao složen proces« autori ističu da nisu proučavali samo ona djela koja imaju oznake tradicionalnog folkloru, »nego su ih privlačili i takvi materijali koji označuju različite etape nastajanja novih oblika kolektivnog stvaralaštva ili transformaciju folklorne tradicije«. Na folklor, kaže autor, što je sasvim ispravno, ne treba gledati kao na nešto okamenjeno ili kao na materijal samo za historijsko-arheološka istraživanja, istraživač ne smije zbog književnih obilježja folkloru... zanemariti živi proces razvitka narodnoga stvaralaštva i njegove oblike, koji nisu nicali po receptima ovih ili onih folklorista, nego snagom zakona koji djeluju u životu naroda. I dalje, »historičar folkloru treba da pristupa novoj pojavi bez predrasuda, ne stavlajući folklor pod standardna stroga mjerila nekih apstraktno shvaćenih 'folklornih formi'«. Ne može se, kaže Gusev, isključiti iz folkloru neko novo djelo samo zbog toga što se razlikuje od historijski određene starije forme. »Folklorist je dužan ući u samu prirodu nove pojave ne ignorirajući snagu tradicije, ali i ne preuveličavajući je, ne gubeći kriterij specifičnosti svog predmeta, ali i ne apsolutizirajući ga, vodeći računa o tome da se u suvremenim uvjetima folklor razvija kao sastavni element socijalističke kulture u cjelini.«

Autori upozoravaju čitaoce da su široko zahvatili i istražili različite faktore narodnog stvaralaštva »ne zato da bi poistovjetili sav taj materijal, s folklorom, nego da bi objasnili opće stanje umjetnosti narodnih masa i utvrdili objektivne granice folkloru domovinskog rata« kao osobite vrste narodnoga stvaralaštva i odredili njegovo mjesto među drugim vrstama. Prema tome autori ne poistovjećuju termine: folklor i narodno stvaralaštvo. Narodno stvaralaštvo, kaže Gusev, ne uključuje samo folklorne forme, pa zato treba da bude objekt izučavanja folklorista ali i etnologa, historičara literature i umjetnosti.

U prvom poglavlju o sakupljanju i izučavanju ruskoga folkloru domovinskog rata piše A. D. Sojmonov. Vrijeme od 1941. do 1961. autor je podijelio na dva perioda. U prvom periodu (1941—1945), kako kaže Sojmonov, folklorom se uglavnom koristilo kao agitacionim sredstvom u borbi protiv fašizma; sakupljanje i istraživanje folkloru počelo je već u prvim mjesecima rata. Autor se posebno osvrće na formiranje brigada pripovjedača i prva naučna putovanja 1942. U drugom dijelu autor uglavnom govori o sakupljanju i izučavanju folkloru od završetka rata do 1961. U tom periodu bilo je više rasprava, izdavani su zbornici i antologije, a posljednjih godina i disertacije. Širu raspravu izazvala je knjiga: »Pregled ruske narodne pjesme sovjetske epohe« koja je izišla 1952. a odražuje stanje, kako kaže Sojmonov, sovjetske folkloristike u periodu kulta ličnosti. Knjiga je svestrano i strogo ocijenjena u mnogim člancima i recenzijama od 1953—1955.

Drugo poglavlje govori o ruskom tradicionalnom folkloru u godinama domovinskog rata. Autori A. M. Astahova i N. V. Novikov posebno govore o životu narodne pjesme, pripovijetke, vojničke popijevke, častuške, poslovice, izreka i junačke epike.

U trećem poglavlju govori A. M. Astahova o tzv. majstorima ruskoga folkloru, o brigadama pripovjedača, koje su u razdoblju od 1943. do 1944. bile slane na front, o različitim ansablama i sl.

U četvrtoj glavi S. J. Minc, O. N. Grečina i B. M. Dobrovoljski govore o masovnoj pjesmi domovinskog rata (marševima, lirsko-epskim, lirskim, satiričnim i drugim pjesmama) i njihovim autorima: profesionalnim pjesnicima, kompozitorima, vojnicima, oficirima, partizanima, radnicima i seljacima, te zaključuju da te pjesme imaju veliko društveno i historijsko značenje. Autori ističu da se u golemoj većini pjesama domovinskog rata ne može naći ni u jeziku ni u stilu ništa zajedničko s pjesničkim stilom starijega folkloru, ali njihova bliskost s literaturom u stilskom pogledu ne lišava ih bitnih obilježja folkloru. Iako su pjesme nekih autora nastajale prije svega kao individualna djela, sam proces nastajanja pjesama i njihov daljnji život, kaže se u raspravi, razlikuje se od literature, jer su se »one pojavile kao neposredan odraz ratne stvarnosti, kao izraz kolektivnog saznanja da treba imati svoju pjesmu koja odražuje misli i osjećaje određenoga kolektiva. To je uzrokovalo njihovu široku popularnost i njihovu folklorizaciju — postanak pjesničkih ciklusa i varijanata.«

U petom poglavlju govori Z. I. Vlasova o sadržajnom bogatstvu i vrstama častuški koje su bile najdraži i najrašireniji oblik za izricanje čuvstava, misli, raspoloženja i doživljaja izazvanih događajima iz ličnog i društvenog života čovjeka. One su bile živi i pravi glas suvremenosti.

O značaju usmenog pripovijedanja u domovinskom ratu govori u šestom poglavlju L. V. Domanovski. On kaže da se od usmenih priča često ne može odijeliti lik samoga pripovjedača, te da su prilike i sredina u kojima su se priče radale i živjele, određivale njihovu tematiku i sadržaje. Domanovski ih je podijelio na nekoliko većih skupina: priče vojnika, partizana, građana oslobođenih od fašista i priče iz pozadine.

Posebno o poslovicama, izrekama, zagonetkama, nadimcima i izrazima u sedmom poglavlju govori također Domanovski. U osmom poglavlju B. P. Kirdan govori o ulozi ruskoga folkloru u domovinskom ratu. »U ovom poglavlju razmotrena su ova pitanja: a) formiranje usmenog repertoara ruskog naroda u ratnim godinama i izvori njegova dopunjavanja; b) oblici i uvjeti postojanja; c) folklor u masovnoj amaterskoj umjetničkoj aktivnosti i d) folklor na stranama masovne štampe, rukopisnih novina i zbirki.«

U devetom i posljednjem poglavlju V. E. Gusev govori o idejno-estetskim osobitostima ruskoga folkloru u domovinskom ratu. Autor kaže da se, prije svega, s »većom snagom očitovala životna sposobnost nekih vrsta tradicionalnoga folkloru koje je sam narod primio, i to ne kao muzejske relikvije, nego kao puni organski element svoje duhovne kulture«. Već je u drugoj glavi kazano: a ovdje ponovljeno, da su neke vrste »tradicionalnoga folkloru (lirska pjesma i častuška, poslovice i izreka, priča, a ponekad i bilina) produžile u godinama rata da izvršuju svoju važnu životnu funkciju, te su izrazujući patriotska osjećanja i ističući stara nacionalna svojstva ruskoga folkloru, ovladale mislima i osjećajima sovjetskih ljudi«. Konkretni historijski uvjeti, kaže autor, odredili su osobitu popularnost patriotskih djela kozačkog i vojničkog folkloru, seoske lirike, tradicionalne častuške, poezije građanskog rata i nekih narodnih pjesama koje potječu od književnika.

»Osnovna zakonitost u razvitku folklornih vrsta sastojala se u stvaralačkom preobrazivanju i aktualizaciji folklornih tradicija i u zblizavanju narodnoga stvaralaštva, idejno-tematski i stilski, s profesionalnom umjetnošću, prvenstveno u stvaranju masovne pjesme.«

Stilske odlike seoske lirike, kaže Gusev, izvršile su određen utjecaj na radničku pjesmu, dok je s druge strane radnička pjesma, primivši neke stilske elemente folkloru gradskog stanovništva, izvršila znatan utjecaj na stilske odlike seoske poezije potkraj XIX i na početku XX stoljeća. Na kraju Gusev kaže da neki stručnjaci odriču mogućnost razvitka folkloru u suvremenim uvjetima, iako priznaju njegovu postojanje u godinama rata, objašnjajući to kao posljednji plamen svijee. Gusev zaključuje da se u narodu uvijek čuvaju stvaralačke snage ali su potrebni uvjeti da bi se taj stvaralački potencijal i stvarno izrazio.

U prvom dodatku monografiji donose se saopćenja, sjećanja i arhivski materijal. Interesantno je saopćenje iz ostavštine pok. I. N. Rozanova o pjesmama i varijantama inspiriranim pjesmom Isakovskoga »Katjuša« koja je veoma brzo ušla u narod i primljena kao narodna. Zatim slijede zapisi i sjećanja folklorista ratnika Puškareva, Novikova, Kovešnikova, Bjalosinske, Novikov, između ostaloga, donosi priču-anegdota o vojniku i babi adekvatno našoj »Ero s onoga svijeta«.

Na kraju se donose materijali iz arhiva Državnoga literarnog muzeja. Vrlo su interesantna pisma boraca. Tako borac Bor's Sadovnič, između ostaloga, piše: »Ja npr. također pišem stihove i od mene ih prepisuje cijeli vod. A ja u svoju bilježnicu prepisujem od drugih. Tako se autor nekako ne može naći. A stihove sada pišu gotovo svi.«

U drugom dodatku dana je bibliografija o folkloru domovinskog rata od 1941. do 1961.

Monografija obiluje mnogim primjerima kojih ima katkad i više nego što to rad ovakve vrste zahtijeva, a ima i ponavljanja, što se nije moglo izbjeći s obzirom na veći broj autora. Ponegdje ima neusklađenih navoda, kao npr. o formiranju brigada pripovjedača (po Sojmonovu na početku 1942, a po Astahovoj na početku 1943).

Ante Nazor

NARODNO STVARALAŠTVO — FOLKLOR (Organ Saveza udruženja folklorista Jugoslavije. Glavni i odgovorni urednik dr DUŠAN NEDELJKOVIĆ). Beograd 1962/63. Sv. 1—8.

Godine 1962. počeo je izlaziti časopis »Narodno stvaralaštvo — folklor«. Časopis izlazi tromjesečno, a do sada je izašlo osam svezaka.

U uvodnom članku D. Nedeljković iznio je osnovne principe kojih će se pridržavati redakcija časopisa, sastavljena od jednog predstavnika iz svakoga republičkog udruženja folklorista, i istakao da će se u njemu štampati sažeti studijski ogledi, kritički osvrti na publikacije kod nas i u svijetu i odabrana grada (sve s rezimeima na stranim jezicima).

O trima etapama prelaženja kolektivnog u individualno i obrnuto u narodnom stvaralaštvu i o kriterijima toga prelaženja piše D. Nedeljković. Tim najdužim studijskim ogledom u tri dijela, ozbiljnije se prišlo obradbi jednoga interesantnoga i aktualnog problema. Drugi vrlo aktualan problem načeo je u svome ogledu »Folklor sela i grada« V. Žganec i zaključio da nemaju pravo oni muzikolozi koji smatraju da varoška pjesma ne ide u folklor. Ovim pitanjima pridružuje se i problem obradbe radničkoga folkloru dotaknut u prilogu D. Nedeljkovića o suvremenom i radničkom folkloru.

U ostalim prilogima govori se o zakonitoj naprednosti suvremene narodne pjesme, o trima narodnim antitužbalicama iz oslobodilačkog rata (P. Vlahović); o stvaracima suvremenih narodnih revolucionarnih pjesama (A. Nazor).

Pitanjima suvremene narodne pjesme posvećeno je nekoliko priloga: članak Save Orovića o dvjema epskim narodnim pjesmama oslobodilačkog rata; prilog D. Nedeljkovića.

D. Mićović u članku o krajiškim, krajiškim ili krajišničkim pjesmama pokušava se kritički osvrnuti na raspravu A. Schmausa.

J. Vuković piše o strukturi našega narodnog deseterca.

Ostali radovi informiraju nas: o jednoj staroj mostarskoj pjesmi (A. Nametak), o radu na objavljivanju šiptarske narodne poezije u Jugoslaviji (M. Krasnići), o motivu »davolka« (R. Dimitrijević). H. Čurić objavljuje dosad nepoznatu legendu o hercegu Stjepanu. M. Filipović piše o koautorstvu u narodnoj pjesmi, a D. Jovašević o narodnom stvaralaštvu u čačanskom kraju.

O poslovicama govore dva priloga: o temi rada u makedonskim poslovicama piše K. Penušliski, a o životu i izumiranju poslovice M. Lalević.

Narodnom plesu posvećeni su ovi radovi: o kolu kao osnovnom obliku igara južnih Slavena i o terminologiji narodnih igara piše O. Mladenović, a o šetnim kolima M. Iljin.